

## A Tanácsköztársaság művelődéspolitikájáról\*

A Magyar Tanácsköztársaság művelődéspolitikájának gyökereit keresve, vissza kell nyúlnunk a századforduló és az első világháború közötti másfél évtized szellemi mozgalmaihoz. Ezekben az években olyan nagy nemzedék bontogatta szárnyait, amelynek mind az 1918-as polgári demokratikus, mind pedig az 1919-es proletárforradalom idején vezető szerep jutott a kulturális és tudományos élet területein.

„Ady volt a bálvány, Szabó Ervin volt a tanítómester” — írja *Horváth Zoltán* a magyar századfordulóról szóló hézagpótló munkájában. A modern, új Magyarországgért harcolók táborának élén valóban ott meneteltek. *Ady* bálvány szerepét *Szabó Ervin* rangját a haladó eszmék olyan kiváló propagátorai is szinte hődellettal ismerték el, mint *Jászi Oszkár*, *Kunfi Zsigmond*, *Szende Pál*, *Rónai Zoltán*, *Ágoston Péter* és *Varga Jenő*.

A szellemi fórumok sorát mindenekelőtt a Társadalomtudományi Társasággal kell kezdenünk, amelynek élén *Pulszky Ágost* és *Pikler Gyula* álltak. A Társaság által szervezett munkástanfolyamok a Szakszervezeti Tanács és a Magyarországi Szociáldemokrata Párt közreműködésével indultak. Előadój nem csupán a Társaság, hanem a Huszadik Század nevű folyóirat köréből kerültek ki. Közülük *Jászi Oszkár* és *Szende Pál* az öszirózsás forradalom kormányának lettek a tagjai. A Társadalomtudományok Szabad Iskolájának igazgató választmányában — melynek elnöke *Somló Bódog*, igazgatója *Jászi Oszkár* voltak — ott találjuk *Ady* Endrétől kezdve *Ágoston Péteren* és *Bíró Lajoson*, *Ignótuson*, *Hatvany Lajoson* keresztül *Szabó Ervinig*, *Lukács Györgyig* és *Varga Jenőig* a socialista-radikális eszméket valló szellemi elit egész magyarországi vezérkarát. Még jobban közelítünk 1918—1919-hez, ha tudjuk, hogy a Szabad Iskola előadói között *Bokányi Dezső*, *Garami Ernő*, *Garbai Sándor*, *Kunfi Zsigmond* személyében szinte az egész szociáldemokrata pártvezetőséggel találkozhatunk. A Társaság számára nagy szellemi felfrissülést jelentett a tizes években alakult Galilei Kör. Tagjai között meghatározó szerepet játszottak *Duczynszka Ilona*, *Korvin Ottó* és *Sal-lai Imre*.

A forradalmak idején jelentkező nagy nemzedék tagjairól szólva nem feledkezhetünk meg a zenei élet olyan fiatal titánjairól sem, mint *Dohnányi*, *Bartók*, *Kodály*, akik az új magyar zene és zenetudomány megalapítói voltak. Már sokkal bonyolultabb helyzet jellemezte képzőművészeti életünket, ahol a MIENK (Magyar Impresszionisták és Naturalisták Köre) indulását és sikereit a tizes években a felbomlás követte. A belőlük kivált Nyolcak között — akik az expresszionista irányzatok hazai előfutárainak tekinthetők — ott találhatjuk az 1918—1919-es forradalmak plakátművészetének néhány kiválóságát (*Berény Róbert*, *Pór Bertalan*) is.

A második reformnemzedék nagy tudományszerűsítő, modern, új eszméket felvető munkájából a Magyar Természettudományi Társulat kiváló természettudósai is kivették a részüket. A legjobbjaikról elmondhatjuk, hogy elkötelezték magukat a forradalmak és a Tanácsköztársaság mellett, vállalva a természettudományok korszerűsítése terén rájuk váró szerepet.

Az 1918—1919-es forradalmak történetének sajátossága, hogy a kultúra és a tudomány területén egymásba fonódott e nagy nemzedék munkája. Mindkét forradalom elsődrendű kötelességének érezte a szellemi téren mutatkozó lemaradás felszámolását. Különösen nagyvonalú volt szinte az egész felnőtt lakosságot átfogó programja.

\* A témában eddig megjelent egyetlen forráskiadvány: A Magyar Tanácsköztársaság művelődéspolitikája. Szerk. *Petrák Katalin*—*Mérei György*, Bp. 1959.

A két forradalom művelődéspolitikáját a közös cél, valamint az irányító személyek sok esetben tapasztalható azonossága kapcsolta össze.

A Tanácsköztársaság kikiáltása azonban a polgári köztársasághoz képest sokkal mélyrehatóbb változást hozott a kulturális élet területén. Holott a háborús vereség külső és belső körülményei közepette a szocialista kultúra létrehozását szolgáló művelődéspolitikai számos súlyos akadályba ütközött. Ráadásul a kulturális élet irányítói — a szakszervezetek és a Társadalomtudományi Társaság munkáját leszámítva — elégséges tapasztalatokkal sen rendelkeztek.

Lenin az 1917-es októberi forradalom győzelme után a szocialista kultúra létrehozásának legfőbb akadályát az elméleti kidolgozatlanosságban és a nemzetközi tapasztalatok hiányában látta. Hangsúlyozta: nincs egyetlen olyan elméleti munka, „amely az eljövendő szocialista társadalommal kapcsolatban rámutatna arra, hogy milyen gyakorlati nehézségekkel találja magát szembe a hatalomra jutott munkásosztály, amikor azt a feladatot tűzi maga elé, hogy a kapitalizmus által gazdagon felhalmozott kultúrát, tudást és technikát, amelyre nekünk történelmileg elkerülhetetlenül szükségünk van, a kapitalizmus fegyveréből teljes egészében a szocializmus fegyverévé változtassa.”<sup>1</sup> Arra is rámutatott, hogy „a feladat teljesítése egész történelmi korszakot vesz igénybe.”<sup>2</sup> A Magyar Tanácsköztársaság viszonyaira is érvényes az a lenini megállapítás, amely szerint a politikai hatalom megragadása nem csupán lehetőséget nyújt a művelődésre, hanem egyidejűleg fel is kelti a széles néptömegek kulturális érdeklődését.<sup>3</sup>

A tömegek körében folytatott kulturális munkát nehezítette az írni-olvasni nem tudók nagy száma. Márpedig az analfabétizmus megszüntetése nélkül nálunk is elképzelhetetlen volt a kulturális forradalom. A magyar tanácskormány számot vetett ezzel a ténnyel, és a felnőttoktatás fontos feladatává tette az alapismeretek elsajátítását. A tanácskormány kultúrpolitikájának magasabb céljait az alkotmány is rögzítette: „A Tanácsköztársaság megszünteti a burzsoázia műveltségi kiváltságát és megnyitja a dolgozók előtt a műveltség tényleges megszerzésének lehetőségét. Ezért a munkások és földművesek számára ingyenes és a műveltség magas fokát nyújtó tanítást biztosít.”

A Vörös Újság a Tanácsköztársaság első napjaiban hangsúlyozta: „A kommunizmus nemcsak gazdasági, hanem kulturális kérdés is.”<sup>4</sup> Lukács György, aki a Közoktatásügyi Népbiztosság helyettes vezetője volt és elsősorban kulturális kérdésekkel foglalkozott, egyik figyelemreméltó nyilatkozatában így kapcsolta össze a társadalomban és a kulturális élet szférájában szükséges forradalmi feladatokat: „A műveltség előjogszerű műveltség megszüntetése ugyan romboló munka és nagyon hasonló a társadalmi élet átszervezéséhez, amellyel a legszorosabban össze is függ, de a nevelés igazi feladata ezen messze túlmegy, mert belsőleg csak úgy lehet egymáshoz közel hozni az embereket, ha megszüntetjük nemcsak az őket egymástól elválasztó külső életmód-különbségeket, hanem a belső eltéréseiket, műveltségi különbségeiket a lehető legkisebbre szorítjuk.”<sup>5</sup>

A tanácskormány művelődéspolitikai koncepciójában egységes egészet jelentett az iskolaügy és a felnőttoktatás. Természetesen mindenekelőtt az oktatás területén kellett átgondolt és sürgős intézkedéseket hozni. A Forradalmi Kormányzótanács LIV. számú rendelete értelmében a művelődés és oktatásügy igazgatását, a munkások, katonák és földművesek tanácsának kebelében megalakult *művelődési osztályok* végezték. Ilyen osztályok alakultak a községi, járási, városi és megyei tanácsokban, továbbá Budapesten a kerületi és a központi tanácsokban. A Közoktatásügyi Népbiztosság minden megyei és a budapesti központi művelődési osztály vezetésére két-két művelődésügyi megbízottat küldött ki.<sup>6</sup>

Már 1919. március 29-én megjelent „A nevelési és oktatási intézetek köztulajdonba vételéről” szóló rendelet. Ezáltal a magyar progresszió régi, már az 1848-as forradalomban követelt kívánása teljesült. Magyarországon addig az elemi iskolák 80, a középiskolák 65%-a volt a különböző egyházak, elsősorban a római katolikus egyház tulajdonában és az iskolákban klerikális, sovíniszta, a modern természettudományi eredményektől és a korszerű társadalomtudományoktól elzárkózó, maradi szellem

1 Idézi Balogh Sándor: A Magyar Tanácsköztársaság művelődéspolitikájáról. A Magyar Testnevelési Főiskola Tudományos Közleményei. 1969. 2. 30. old.

2 Uo.

3 Uo.

4 Vörös Újság, 1919. március 23.

5 Az Ifjú Proletár, 1919. április 13.

6 Néptanítók Lapja. A közoktatás államosítása. Bp., 1919. 15—16. sz. 7. old.

uralkodott. Az államosítás körül egyébként már a polgári demokratikus Károlyi-korszak idején heves harc bontakozott ki, amit a Tanácsköztársaság döntött el a haladó erők javára.

A Közoktatásügyi Népbiztosság egyidejűleg napirendre tűzte a közoktatás átszervezését is. Az ezirányú tervezetek és elképzelések a korábbi haladó szellemű pedagógiai reformtörekvésekhez kapcsolódtak és azok folytatását, továbbfejlesztését jelentették.

Szervezetileg az oktatás az egységes nyolcosztályos népiskolára épült, ennek megfelelően a tankötelezettség 14 éves korig történő kiterjesztését jelentette. A későbbiek során 18 éves korig kívánta volna ezt a határt felemelni. Különösen falun volt óriási jelentősége ennek a reformnak, mert a különböző népiskolák egységesítését jelentette és megkezdte az oktatás szempontjából igen hátrányos osztatlan iskolák felszámolását.

A középiskolák tekintetében két típusra gondoltak: a főiskolára előkészítő középiskolára és a négyéves szakmunkásképző iskolára, amely az ipar, a mezőgazdaság és a kereskedelem szükségleteit elégítette volna ki.

Az egyetemeken a tudósok és a szakemberképzés elválasztására törekedtek és fokozni kívánták az egyetem tudományos jellegét. Több új főiskola létesült: a Kereskedelmi Akadémia és a Világkereskedelmi Akadémia helyett közgazdasági főiskolát állítottak fel, létrehozták a Színművészeti Főiskolát. Hozzáfoglaltak egy kertészeti főiskola felállításához is. A főiskolai és az egyetemi hallgatók részére menzákat, diákotthonokat szerveztek és ösztöndíjak juttatását kezdték el. A fizikai munkások részére egyetemi előkészítő tanfolyamok indultak.

Nagy figyelmet fordítottak a pedagógusok világnézeti átnevelésére. A reakciós tanárokat eltávolították az egyetemekről és a helyükbe addig mellőzött, kiváló szakembereket, valamint fiatal, tehetséges tudósokat állítottak. Így pl. *Babits Mihály, Czebe Gyula, Fülöp Lajos, Mannheim Károly, Király György, Vadász Elemér, Varjas Sándor, Bolgár Elek, Szekfü Gyula, Túróczi-Trostler József, Benedek Marcell* kaptak egyetemi tanári kinevezést.

Olyan előremutató felsőoktatási reformtervek és intézkedések jöttek létre, amelyeket (pl. esti és levelező oktatás, intenzív szakemberképzés, kutatóintézetek létrehozása) tulajdonképpen csak a felszabadulás után, a szocializmus építése során hajtott végre kormányzatunk.<sup>7</sup>

A felnőttek „szabad oktatásával” a Közoktatásügyi Népbiztosság VII/3-as ügyosztálya foglalkozott. A szervezeti kereteken kívül meghatározta annak a szerteágazó ismeretanyagának a körét, amelyet a szabadiskolákon elsajátíthattak. Az alsó- és középfokú oktatásban ipari műhelyekkel kapcsolatos, üzemviteli és középfokú munkásképzés, továbbá mezőgazdasági szaktanfolyamok, analfabéta tanfolyamok, clemi kurzusok szerepeltek. Egyidejűleg egészségügyi, társadalmi, embernevelési, irodalmi, történelmi, emberismereti, közgazdasági és filozófiai tananyagot tanítottak.<sup>8</sup> A Közoktatásügyi Népbiztosság 1919. június havában kiadott jelentése jól tükrözi ezt a sokirányú és eredményes tevékenységet. A jelentésből kiderül, hogy Budapesten 237 tanfolyamot indítottak és ezeken 6538 hallgató vett részt. A különböző iparágakban önálló szaktanfolyamokon történt az oktatás.

A vidéki eredmények is jelentősek. A megszállás és egyéb nehézségek ellenére mintegy 120 városban, illetve községben megszervezték a felnőttek oktatásával és továbbképzésével foglalkozó művelődési osztályokat. A vidéki alosztályok 300 ismeretterjesztő előadást tartottak, 415 ipari, illetve mezőgazdasági szaktanfolyamot indítottak és mintegy 230 vetítettképes előadást rendeztek. Az előadásokat mintegy negyedmillió résztvevő látogatta, a szabadiskolákon és a szaktanfolyamokon pedig kerek számban 6000 hallgató vett részt.

A Közoktatásügyi Népbiztosság VII/3-as ügyosztálya 1919. május végén már 27 890 darab diaprozítívval rendelkezett, amelyből egy-, illetve kétórás előadást lehetett szemléltetni. A Népbiztosság Európa második legnagyobb diaprozítív gyűjteményét mondhatta magának. A szemléltetés eme magas színvonalát csak úgy lehetett

<sup>7</sup> A Tanácsköztársaság közoktatási politikájáról szóló legfontosabb kiadványok: *Ladányi Andor: A Tanácsköztársaság felsőoktatási politikájának kérdéseiről. Századok, 1965. 1–2. sz. — Mészáros István (szerk.): A szent, a várt szelvény. Tanulmányok a Tanácsköztársaság közoktatásügyéről. Bp. 1970. — Kóte Sándor: A magyar nevelésügy a polgári demokratikus forradalom és a Tanácsköztársaság idején. Bp. 1963.*

<sup>8</sup> Népszava, 1919. április 23.

elérni, hogy az Uránai gyárat és egy nagy fényképészeti laboratóriumot a VII/3-as ügyosztály rendelkezésére bocsátották.<sup>9</sup>

A Tanácsköztársaság időszakában nem csupán a Közköztársasági Népbiztosság szervezett ismeretterjesztő előadásokat. Szabad oktatással az állami és a társadalmi élet minden területén találkozhatunk. Különösen a szakszervezetek és a pártszervezetek vették ki a részüket a különböző ismeretterjesztő, általános és szakismereti tanfolyamok szervezéséből. A pártszervezetek főleg a politikai-ideológiai témájú előadások propagálásával foglalkoztak. A különböző tanfolyamokat jórészt oktatási intézményekben tartották és az előadók elsősorban a pedagógusok köréből kerültek ki. De neves tudósok és írók is sűrűn felléptek az előadói katedrara.

Az említett szervezeteken kívül működött a Társadalomtudományok Szabad Iskolája, a Tennészettudományi Társulat, a Szocialista Irodalmi, Művészeti és Tudományos Társaság, a Marx Kör, a Spartacus Kör. Soha annyi előadás nem hangzott el Budapesten és vidéken, mint a Tanácsköztársaság idején.

A művészetek terén is gyökeres változások történtek. A zenei élet irányítását azok a kiváló fiatal zeneművészek vették át, akik már a tízes években jelentkeztek új törekvéseikkel. A Zeneakadémia igazgatója a nagyhírű pianista és zeneszerző Dohnányi Ernő lett, aki tulajdonképpen a kompromisszumot képviselte a zenei közízlés és az új művészet között. Valójában azonban az igazgatónak kinevezett Kodály Zoltán irányította az Akadémiát és a zenei ügyeket, a népbiztosság új zenei referensével, Reinitz Bélával együtt. A Közköztársasági Népbiztosság Dohnányit, Kodályt, Bartókot és Reinitzet nevezte ki a zenei életet irányító direktórium élére. Nekik köszönhető az a felismerés is, hogy a zene tömeges befogadása és művelése érdekében teljesen ingyenesé kell tenni az iskolai zenetanítást. A budapesti munkás- és katonatanács közoktatási ügyosztályának ezzel kapcsolatos rendelete április 14-én látott napvilágot. A jó példákat a vidék is követte. Ceglédről ingyenes zenetanfolyamokról, Győrből nagyszerű munkáshangversenyéről, Hódmezővásárhelyről munkásdalárda alakításáról, Szegedről munkásdalkör-hangversenyéről, Székesfehérvárról pedig a zenei élet fellendüléséről számoltak be a helyi lapok.<sup>10</sup>

Budapesten rendkívül nagy népszerűségnek örvendtek a munkáshangversenyek. A legsikeresebb művészmatinékat a húsvéti ünnepek alatt rendezték Kispesten a Flóra moziban, a csepeli munkásszínházban és Újpesten, az Operaház és a Nemzeti Színház művészeinek fellépésével. A katonák számára a Városi Színházban (ma: Erkel Színház) nagy és lelkes közönség előtt vörös matinézt szerveztek. A bevezető előadást követően Jászay Mari Petőfi-költőműveket szavalt, Kosáry Emmy Schubert-dalokat énekelt. Medek Anna pedig operariákat adott elő. Befejezésül a Vigszínház művészei Baria Lajos Forradalom című alkalmi jelenetét játszották el.<sup>11</sup>

A zene klasszikusainak megbecsülésére mutat, hogy munkáshangverseny keretében szólt meg Haydn Teremtés című oratóriuma.<sup>12</sup> A hódmezővásárhelyi hangverseny műsorán „a magyar Alföld tősgyökeres népe benső áhitattal hallgatta” Beethoven, Chopin és Liszt műveinek tolmácsolását.<sup>13</sup>

A színházi élet is fellendült a Tanácsköztársaság idején, habár kevés olyan színvonalas mű akadt — a klasszikus remekekről nem beszélve —, amelyek időszerű társadalmi problémákat feszegettek. Holott az új közönség ezért is jött a színházakba. Erről az új színházlátogató közönségről írta Kosztolányi: „Ma nemigen látni látcsövet. Akik mostanában járnak színházba, azoknak oly üde és oly öröm látni és hallani, hogy nem kell fűszercsücsök, a szemük még nem romlott el a színek élvezésében, még nem lettek színházi rövidlátók. Ők a kezükön se viselnek kesztyűt, a szemükre sem tesznek semmit. Meztelen kézzel, meztelen szemmel, meztelen szívvel fogadják az élet álmát, a játékot.”<sup>14</sup>

A színházak egy részében hírneves magyar írók a felvonásközlőkben forradalmi jelentőségű előadásokat tartottak. Babits Mihály, Gábor Andor, Karinthy Frigyes, Kosztolányi Dezső, Molnár Ferenc álltak a színházak függőyei elé, hogy az új közönséghez szóljanak. A színházi direktórium tagjai közül Reinitz Béla a prózai színházak, Balázs Béla a zenés színházak, Gábor Andor az orfeumok vezetője lett. A színházak állami tulajdonba vételén kívül a legnagyobb jelentőségű szervezési intézkedés

<sup>9</sup> Vigh Károly: Ismeretterjesztés a Tanácsköztársaság idején. Valóság, 1959. 3. sz.

<sup>10</sup> A zenei élet eseményeit lásd részletesen: Dokumentumok a Magyar Tanácsköztársaság zenei életéből. Szerk.: Ujfalussy József. Bp. 1973.

<sup>11</sup> A Vörös Katona, 1919. április 22.

<sup>12</sup> Népszava, 1919. május 16.

<sup>13</sup> Népszava, 1919. április 5.

<sup>14</sup> Hajdú Tibor: A Magyarországi Tanácsköztársaság. Bp. 1969. 403. old.

volt, hogy már május 1-ig mintegy 70 társulatot szerveztek a vidéki színjátszás fellendítésére. A társulatok konferenciáit Nagy Endre tanította, a műsort Balázs Béla állította össze.<sup>15</sup> Csak az imperialista intervenció, a mind súlyosabbá vált katonapolitikai helyzet akadályozta meg a szép terv végrehajtását.

A színháznál is gyorsabban reagált a forradalomra a film. Háborúellenes darabokat készítettek, filmre vittek néhány haladó magyar színművet. A Tanácsköztársaság szocializálta a filmgyárakat is. Korda Sándor — a később világhírűvé vált rendező — és más kipróbált szakember irányításával 35—40 játékfilmet készítettek. Volt köztük Gorkij-darab, Upton Sinclair Kutató Sámuelje, sőt egy eredeti magyar sztrajktörténet is. A filmhíradók az utókor számára is megőrizték a kommün képét.<sup>16</sup>

Minden korábbinál nagyobb szerepet szánt a tanács hatalom az ismeretek, a műveltség terjesztésében a múzeumoknak. A Természettudományi Szövetség már 1919. márciusában nagyszabású tervezetet dolgozott ki a múzeumok reformjáról.<sup>17</sup> A tervezet az új Természettudományi és Néprajzi Múzeumokra vonatkozó elképzeléseket is tartalmazta és a felépítendő Természettudományi Múzeum helyét a Vármezőn jelölte ki. Hangsúlyozta a tervezet a múzeumok ama hivatását, „hogy a művelődést szornjúhozó tömegeket magukhoz vonzzák.” Mintegy fél évszázaddal (!) megelőzve korát, a tervezet megállapította, hogy a múzeumoknak kettős hivatása van: a szoros értelemben vett tudományos működés és a modern ismeretterjesztés. Külön ismeretterjesztő osztályok megszervezését javasolta, amelyek a legjellemzőbb és a leglátványosabb tárgyakat mutatnak be a nagyközönségnek. (Ilyen néprnvelő osztályokat — csoportokat — legnagyobb múzeumaink csak a hetvenes években építettek ki.) A Vörös Újság hírl adta: „A proletárdiktatúra rátette kezét a múzeumokra is, hogy azokat a népművelés szolgálatába állítsa.”<sup>18</sup>

Az est! múzeumi munkástanfolyamok és a múzeumlátogatások megszervezésével lehetőség nyílt arra, „hogy a múzeumok kincseit és az ezek körül folyó tudományos munka céljait egyszerű, világos nyelven ismertessék a proletárokkal, akiket eddig mindennapi robotmunkájuk teljesen távol tartott ettől a nagyszerű világtól.”<sup>19</sup> A festészetről, a grafikáról, a céhemlékekről, a papírgyártás történetéről, a könyvnyomtatásról, a növény- és állatvilág életéről és az emberről szóló előadások — amelyeket sokszor neves tudósok tartottak — megkönnyítették a munkásság számára az ember és a világ megismerését. Olyan híressé vált művelődéspolitikai tettel, mint a köztulajdonba vett műkincsek kiállítása — amelyen a tanácskormány tagjai is megjelentek —, a dolgozó emberek felejthetetlen esztétikai élmény részesei lehettek. A művészképzésre is gondolván, a tanácskormány az Andrássy-palotában tanműhelyt rendezett be Uitz Béla, Medgyessy Ferenc és Nemes Lampérth József vezetésével, a modern képzőművészethez vonzó fiatalok számára. A falakat borító forradalmi plakátokon csúcspontját érte el a magyar plakátművészet. A magyar történelem legnagyobb szabású és legszínesebb május elsejének emlékezetes dekorációján Biró Mihály és Bortnyik Sándor irányításával művészek egész sora dolgozott.

Végül külön kell szólnunk a Tanácsköztársaság nagy kultúrpolitikai vívmányáról, a Munkásegyletem megszervezéséről. Létének köszönhette, hogy a tanács hatalom vezetői felismerték: a munkásosztály a gazdasági építőmunka feladatait csak úgy tudja megoldani, ha a tudományt is magáévá teszi. Egy héttel a proletárdiktatúra kikiáltása után a Vörös Újság már Munkásegyletem címen közölt cikket. Hangsúlyozta, hogy a munkásság számára biztosítani kell az ismeretek megszerzésének a feltételeit az alapoktól egészen a legmagasabb rendű tudományokig. Az ismeretanyagban belül — olvashatjuk a cikkben — „a dolgozó osztályok kultúrájának új bástyája a munkásegyletem.”<sup>20</sup> A Vörös Újság tájékoztatója szerint a munkásegyletemen elsősorban a marxizmus politikai és gazdasági problémáit fogják oktatni. Emellett azonban sor kerül a természettudományok, az irodalom, a művészet, a filozófia rendszeres tanítására is. A régi kultúra helyébe új kultúra lép, de ennek kialakításában „fel kell használni minden igazán értékeset abból, amit a múlt kultúrák létre hoztak.”

A Munkásegyletemet Kun Béla kezdeményezte, aki Szovjet-Oroszországban látta az eredményesen működő munkás- és parasztegyetemeket. Kun a Kormányzótanács ülésén kijelentette: „élete legboldogabb pillanata lesz, ha jelen lehet a budapesti

15 Közérdek, 1919. május 1.

16 Magyar Bálint: A magyar némafilm története. Bp. 1967.

17 Gerelyes Ede: A magyar múzeumügy a két forradalom időszakában. Bp. 1967. 103—115. old.

18 Vörös Újság, 1919. március 28.

19 Vörös Újság, 1919. május 22.

20 Vörös Újság, 1919. március 29.

munkásegyletem megnyitásánál.<sup>21</sup> Ezzel kapcsolatban hadd jegyezzük meg, hogy az előző forradalom vezére, Károlyi Mihály a társadalomtudományi Szabad Iskola eredményes működésének hatására úgy rendelkezett: az új Szabadegyletemnek adjon otthont budapesti palotája, amelynek „egyik ága egy Munkásegyletem legyen.”<sup>22</sup>

A Marx—Engels Munkásegyletem 1919. május 3-án nyílt meg Budapesten a jogi kar épületében, összesen 200 hallgatóval. A társadalomtudományi karon 120, a természettudományi fakultáson 80 hallgató tanult. A nyilvános előadásokon állandóan 400—500-an vettek részt.<sup>23</sup> Fogarasi Béla értékelése szerint — aki a megnyitót tartotta — a Munkásegyletem kísérlete bebizonyította, hogy a munkásság java érett a tudományos, magasabbfokú képzésre.<sup>24</sup> Vadász Elemér is úgy emlékezik vissza, hogy a munkáshallgatóság mindvégig nagy érdeklődéssel, szorgalommal és kitartással vett részt a tanulmányokban.<sup>25</sup>

A proletárszervezetek tudatában voltak annak, hogy a jövő munkásvezetőit képezik ki az egyetemen, ezért az egyéni kiválasztásnál gondosan mérlegelték a politikai szempontokat. A Népszava megírta, hogy csak olyan forradalmi szellemű, kommunista világnézetű fizikai munkások vehetők fel, akik már 1918. október 31. előtt valamely osztályharc alapján álló munkásszervezet tagjai voltak.<sup>26</sup>

A Munkásegyletem vezetője Fogarasi Béla, a természettudományi fakultásé Dienes Pál, a munkástovábbképző tanfolyamot Bresztovszky Ede vezette. A május második felében és a júniusban tartott előadások felölelték a legfontosabb társadalmi, gazdasági és politikai kérdéseket. Lukács György: Régi és új kultúra, Fogarasi Béla: A munka értelme a kommunista társadalomban.<sup>27</sup> Rónai Zoltán: Az átmenet a kapitalizmusból a szocializmusba, Alpári Gyula: A proletár külpolitika alapkérdései, Hevesi Gyula: A termelési rend kommunisztikus átszervezése, Kunfi Zsigmond: A politikai hatalom és a gazdasági élet címmel tartottak előadást.<sup>28</sup>

A Munkásegyletem mindkét fakultásán Lukács György népbiztos tartotta a záróelőadást. Ekkor, július 31-én a tanács hatalom már az utolsó óráit élte. A Munkásegyletemen mégsem volt nyoma a pániknak. Lukács György, mintha minden a legnagyobb rendben lett volna, fellépett a katedrára, és egy nappal a tanácskormány lemondása előtt lezárta a trimesztert.<sup>29</sup>

A fentiekben — a terjedelmi korlátok miatt is — csak nagyon vázlatosan szólhattunk a Magyar Tanácsköztársaság művelődéspolitikájáról. A kulturális élet számos kérdését (könyvtárügy, irodalmi élet stb.) nem is érintettük. Úgy véljük azonban, hogy még ez a vázlatos kép is meggyőzően bizonyítja, milyen gazdag örökséget hagyott maga után a felszabadulás utáni korszak számára a Tanácsköztársaság kulturális forradalma.

Vigh Károly

## Nógrád megyei adalékok a Tanácsköztársaság közoktatási-közművelődési politikájához

I. Az egységes nevelés, oktatás megvalósításáról a Forradalmi Kormányzótanács XXIV. sz. rendelete intézkedett, kimondva a nevelési és oktatási intézetek köztulajdonba vételét. A művelődéspolitikai központi irányítója és szervezője a Közoktatásügyi Népbiztosság volt. A művelődés és az oktatás ügyeinek igazgatásáról a Forradalmi Kormányzótanács LIV. sz. rendelete úgy intézkedett, hogy „A művelődés- és oktatásügy igazgatását a munkások, katonák és földművesek tanácsának kebelében alakuló művelődési osztályok — az illető tanácsok irányítása mellett — látják el. ... A művelődési osztályok tagjainak számát az egyes tanácsok állapítják meg, ... tagjaikat akként jelölik ki, hogy a szülők és azok, akik művelődésüggyel hiva-

21 Vörös Újság, 1919. május 4.

22 Károlyi Mihály válogatott írásai, Bp. 1964. II. 281. old.

23 Vörös Újság, 1919. április 26., május 23., július 10.

24 Fogarasi Béla: Kommunista politika — kommunista kultúra, 87. old.

25 Magyar Tudomány, 1959. 197. old.

26 Népszava, 1919. május 3.

27 Vörös Újság, 1919. június 6.

28 Népszava, 1919. május 15.

29 Vörös Újság, 1919. július 25.